

"DF - STUDIO PROJEKTOWE" S.C.

Sławomir Maksimowicz, Mirosław Snarski

15-565 Białystok, ul. Dojlidy Fabryczne 23

tel./fax (085) 7417091, tel.(085) 740 6070 kom. 0 607 635 941, 0601 396 357

Kredyt Bank S.A. I o/ Białystok, nr konta 08 1500 1083 1210 8009 9738 0000, NIP 966-10-57-987

www.df-studio.pl e-mail: biuro@df-studio.pl df-studio@go2.pl

PROGRAM POSTĘPOWANIA KONSERWATORSKIEGO

REMONTU ELEWACJI DWORU

w Zespole dworsko-parkowym w GRABOWIE

OBIEKT:	<i>Budynek dworu w Grabowie</i>
LOKALIZACJA:	<i>Grabowo, pow.kolneński, woj. podlaskie ul. Witosa10</i>
INWESTOR:	<i>Urząd Gminy Grabowo</i>
OPRACOWANIE:	<i>mgr. Małgorzata Andron konserwator dzieł sztuki 15-169 Białystok ul. Kordiana 28</i>

Białystok, lipiec 2010

ZAWARTOŚĆ OPRACOWANIA

1. Historia i opis obiektu
2. Opis konserwatorski stanu zachowania elewacji
3. Założenia konserwatorskie
4. Program postępowania konserwatorskiego
5. Dokumentacja fotograficzna

I. HISTORIA I OPIS OBIEKTU

Pierwotny, skromny, nieistniejący dziś dwór powstał w połowie XIXw. Był to dwór modrzewiowy, jednopiętrowy wybudowany przez Feliksa Wagę, kryty gontem. Grabowo wraz z folwarkiem było w posiadaniu rodziny Wagów od 1784 r. do 1880 r. Wtedy to majątek przechodzi w ręce Zygmunta Sokołowskiego. Rodzina Sokołowskich przebywa w Grabowie do 1939 r. Z końcem XIX w Zygmunt Sokołowski dobudowuje do drewnianego korpusu głównego dwa murowane, piętrowe narożniki zachowane do dnia dzisiejszego. W 1964 rozebrany zostaje drewniany korpus dworu i ganek, a w jego miejsce powstaje murowany, parterowy budynek /potwierdzają to badania architektoniczne/.

Obecny budynek korpusu głównego w całości murowany, tynkowany. Dach dwuspadowy, kryty blachą z dwoma oknami mansardowymi od strony południowej, usytuowanymi symetrycznie nad drzwiami wejściowymi. Okna mansardowe nawiązują do oryginalnych XIX wiecznych skrzydeł /trójkątne szczyty z okrągłymi okienkami, narożne pilastry przecięte gzymsami/ Założony na planie prostokątnym, dwutraktowy.

Narożne skrzydła kryte dachem dwuspadowym. Drewniane okapy dachów wysunięte przed czoło elewacji, oparte na profilowanych zakończeniach krokwi. Skrzydło wschodnie posiada od strony wschodniej wysunięty ryzalit. Szczyty trójkątne, w górnych partiach szczytów okrągłe okienka. Narożniki skrzydeł bocznych pilastrowane, zwieńczone głowicami, podzielone wydatnym, profilowanym gzymsem

między kondygnacyjnym. Pilastry przechodzą ponad głowicami w ozdobną, szeroką listwę o fantazyjnej linii zamykającą elewację pod okapem. Okna ryzalitu skrzydła wschodniego zamknięte łukiem półkolistym z profilowanymi opaskami. Profilowane opaski wokół otworów okiennych i drzwiowych zachowały się ponadto wokół drzwi balkonowych i jednego okna piętra skrzydła wschodniego. Dwa balkony na piętrze skrzydeł od strony południowej wsparte na żeliwnych, ozdobnych wspornikach. Balustrady balkonów wtórne.

Cokół od strony północnej i wokół skrzydeł wysadzony, kamienny, kamienno-ceglany i ceglany, tynkowany.

Na podstawie analizy zachowanych zdjęć starego dworu, które pochodzić mogą z okresu ok. 1950 pierwotny, drewniany dwór był tynkowany, kryty gontem /dachówką/, z wydatnym gankiem /sionką/ od strony południowej usytuowanym centralnie. Ganek i skrzydła kryte papą, posiadają podobny detal architektoniczny – otwory okienne i drzwiowe rozdzielone pilastrami wspartymi na bazach, zakończonymi głowicami wspierającymi trójkątny naczółek oddzielony gzymsem nad którym po bokach zamknięte łukiem małe otwory okienne. Pod oknami parteru wydatne, profilowane parapety. Dwuspadowy dach ganku i dach dworu ozdobione są listwą podokapową z wyciętym wzorem. Dach pierwotnego dworu był większy niż obecnie – połączyć południowa sięgała kalenicą okapu skrzydeł, a okap sięgał poniżej gzymsu międzykondygnacyjnego skrzydeł. Można stąd wysnuć wniosek, że lico korpusu dworu było bardziej cofnięte w stosunku do lica skrzydeł niż jest to obecnie. Podobieństwo stylistyczne ganku i skrzydeł wskazywać może, że ganek był pierwowzorem dla projektu skrzydeł lub też

gank i skrzydła powstały w tym samym czasie – jako elementy dobudowane z końcem XIX w. przez Sokołowskiego.

Okna pierwotnego dworu były mniejsze – krosnowe, czterokwaterowe, po cztery okna po obu stronach ganku. Wielkość i układ okien w skrzydłach również uległy zmianie: badania architektoniczne /zdj/ potwierdziły przesunięcie okna pierwszej kondygnacji wschodniego skrzydła /zdj/, a analiza zdjęć starego dworu wykazała, że na elewacji zachodniej zachodniego skrzydła nie było okna na pierwszej kondygnacji po prawej stronie.

Wydaje się, że występowanie otworów okiennych i drzwiowych w skrzydłach wiąże się z detalem architektonicznym. Prostokątne okna i drzwi górnej kondygnacji posiadały gzymsy nadokienne, natomiast otwory okienne dolnej kondygnacji znajdowały się pod załamaniem gzymsu międzykondygnacyjnego i pod balkonami. W myśl tej zasady na elewacji zachodniej skrzydła zachodniego okna prawdopodobnie znajdowały się pierwotnie tylko na górnej kondygnacji, okno na dolnej kondygnacji elewacji wschodniej skrzydła wschodniego znajdowało się pod oknem górnej kondygnacji. Wszystkie okna były cztero lub dwukwaterowe. Wejście do skrzydła wschodniego zostało poszerzone na co wskazuje zwężenie lewego pilastra.

II. OPIS KONSERWATORSKI STANU ZACHOWANIA ELEWACJI

Dwór przez wszystkie lata powojenne był użytkowany. Pomimo wielu błędnych decyzji remontowych – np. rozebranie drewnianej, najstarszej części obiektu i wybudowaniu na jej miejsce murowanego korpusu, budynek w chwili obecnej, choć zaniedbany, jest w stanie zdolnym do użytku.

Obiekt wymaga obecnie przeprowadzenia kompleksowych prac budowlano konserwatorskich. Przeprowadzane wcześniej prace

remontowe i naprawcze wykonywane były często przy użyciu niewłaściwych materiałów, prowadziły do uszczuplenia oryginalnej substancji zabytkowej oraz wprowadzały elementy przyczyniające się do destrukcji.

- Od czasu powstania dworu teren od frontu budynku /elewacja południowa/ podniósł się co niekorzystnie wpłynęło na fundamenty i strukturę murów – wzrosło zawilgocenie fundamentów wspomagane betonową opaską i wadliwie założonymi rurami spustowymi
- Założenie wokół budynku betonowej opaski i użycie zapraw cementowych do wykonania powierzchniowych tynków cokołu przyczyniło się do znacznego zawilgocenia ścian. Ślady zawilgocenia widoczne w postaci zmian barwnych tynków, linii podciągania kapilarnego w postaci złuszczenia się farb i tynków sięgają miejscami wysokości ok. 2 m.
- Wadliwie założone obróbki blacharskie, a zwłaszcza tzw. krótkie kolanka ujścia rur spustowych powodują, że woda, która się z nich wydostaje, wnikać poprzez szczeliny między opaską a cokołem, podlewa fundamenty budynku i z powodu betonowego kołnierza uszczelniającego budynek i uniemożliwiającego swobodne odparowywanie, migruje w górę poprzez ściany i tynki.
- Cementowe tynki powierzchniowe, cementowe zacierki i uzupełnienia uszczelniają i utrudniają odparowywanie wody, podtrzymują zawilgocenie, a ponadto same są źródłem zasolenia cegły i tynków.
- Wymienione wyżej czynniki i dodatkowo wody gruntowe są przyczyną znacznego zawilgocenia piwnic. Brak możliwości właściwego, swobodnego odparowywania wilgoci poprzez uszczelnienie murów /opaska betonowa, cementowe tynki/ i dodatkowe porcje wody opadowej dostarczane przez wadliwe rury spustowe powodują, że ściany i podłogi piwnic są mokre. Wilgoć w piwnicach podtrzymywana jest przez zalegający gruz, śmieci i resztki materiałów magazynowych.

Wielowarstwowe tynki najstarszych części dworu – wschodniego i zachodniego skrzydła łąszczą się i rozwarstwiają. W wielu miejscach stwierdza się cementowe zacierki i uzupełnienia. Stwierdza się ponadto kilka warstw tynków wapiennych świadczących o wcześniejszych naprawach i remontach. /zdj/ Na najstarszych, prawdopodobnie oryginalnych tynkach wapiennych stwierdzono resztki dawnych warstw farb – są to farby w kolorze jasnego, rozbielonego ugru. W dolnych, zawilgoconych partiach muru widoczne są kolonie mikroorganizmów, zwłaszcza od zacięionej północnej strony. Odspojone cementowe tynki cokołu odsłaniają spękaną i kruszącą się cegłę oraz warstwy oryginalnych tynków wapiennych ze śladami farby /zdj/. Oryginalny tynk cokołu posiadał opracowanie fakturalne – szeroką, gładką listwę wzdłuż górnej krawędzi zaznaczoną rowkiem, poniżej tynk opracowany rustykalnie. Być może były to płyciny z fakturą rustykalną gdyż wtórne tynki powtarzają takie właśnie zdobienie powierzchni cokołu /zdj/.

Podczas przeprowadzanych wcześniej remontów zmieniono układ i wielkość części okien /opis wyżej/ oraz usunięto opaski okienne w większości okien skrzydeł wschodniego i zachodniego. Pozostały jedynie opaski wokół okien zamkniętych łukiem półkolistym ryzalitu skrzydła wschodniego, wokół jednego z okien prostokątnych i wokół drzwi balkonowych skrzydła wschodniego. Zachowane opaski w wyniku upływu czasu i nieumiejętnych napraw zatraciły rysunek i formę /zdj/. Niejednolite potraktowanie opasek okrągłych okienek w szczytach może wskazywać, że również one były obwiedzione wokół opaskami /zdj/.

Gzyms międzykondygnacyjny w wielu miejscach wykruszony na krawędziach i spękany /zdj/ również zatracił rysunek i formę. Poszycie dachu blachą cynkową ulega korozji. Więźba dachowa tak w części środkowej jak i w skrzydłach znajduje się w dobrym stanie. Stolarka okienna drewniana, w większości wtórna znajduje się w stanie zadowalającym.

Żeliwne wsporniki balkonowe są w stanie zadawalającym, widoczne są złuszczenia farby i punktowe ślady korozji Balustrady współczesne.

III. ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Stan zachowania dworu w Grabowie wymaga przeprowadzenia kompleksowych zabiegów konserwatorskich i konserwatorsko-budowlanych. Zabiegi te powinny zmierzać do eliminacji przyczyn zniszczeń, napraw skutków erozji, zabezpieczenia zachowanych, oryginalnych elementów i detali budynku przed niszczącym wpływem czynników atmosferycznych wraz z odtworzeniem walorów estetycznych elewacji oraz walorów otoczenia.

Powojenna przebudowa dworu usunęła bezpowrotnie część zabytkowej substancji /korpus główny/ wprowadzając zmiany, które w chwili obecnej należy zachować i podkreślić jako świadectwo przemian.

Należy jednocześnie odtworzyć wygląd najstarszych elementów dworu tzn skrzydeł przywracając dawny układ i wielkość otworów okiennych i drzwiowych oraz odtwarzając nie zachowany detal architektoniczny.

Akceptując konieczność dostosowania obiektu do czasów dzisiejszych i do nowych funkcji postuluje się o wzięcie pod uwagę, że wszystkie oryginalne elementy kompozycji elewacji zabytkowych skrzydeł dworu m.in. detal architektoniczny i stolarka podkreślają wartości historyczne i artystyczne budynku.

IV. PROGRAM POSTĘPOWANIA KONSERWATORSKIEGO

1. Usunięcie betonowej opaski przylegającej do ścian budynku, tarasów elewacji południowej i północnej oraz schodów
2. Usunięcie starych, odspojonych tynków . W części parterowej zbić je całkowicie z odsłonięciem cegły, w partiach piętra dokładne opukanie istniejących tynków i zbicie fragmentów odspojonych /głuchy

odstuk/, spękanych i osłabionych. W części piętrowej należy ponadto całkowicie usunąć warstwę farby z zacierką cementową i wszystkie cementowe naprawy tynku.

3. Dokonać przeglądu odsłoniętej elewacji ceglanej pod kątem zawilgocenia i stanu cegieł. Przy stwierdzenia znacznego zawilgocenia należy pozostawić odsłoniętą cegłę na okres ok. 2 tyg w celu podeschnięcia przed pracami tynkarskimi
4. Piwnice oczyścić, usunąć gruz i śmieci. Usunąć zmurzałe tynki, cegły oczyścić, usunąć spoinę do głębokości 2 cm. Zdezynfekować nanosząc kilkakrotnie preparaty odgrzybiające - Fungatin, Boramon, StoPrim Fungal, Pufas lub Izomur. Wentylować przez okres kilku tygodni
5. Izolacja fundamentów i piwnic. Elewacja północna – izolacja piwnic od wewnątrz metodą krzemionkowania i przepona od zewnątrz w systemie Remmers. Elewacja południowa i boczne – przepona. Przy wykonywaniu tarasu odpowiednio zaprojektować izolację.
6. Odsłoniętą cegłę elewacji należy doczyścić, a następnie usunąć stare spoiny do gł. 2 cm. Odsłonięte, oczyszczone partie murów należy zdezynfekować /Fungatin, Boramon, StoPrim Fungal, Pufas lub Izomur/. Zniszczone, pokruszone lub zlasowane nie spełniające wymogów technicznych cegły należy wymienić na nowe /nie osadzać nowych cegieł na zaprawach z dodatkiem cementu/
7. Wykonać przemurowania otworów okiennych i drzwiowych zgodnie z projektem. Przy stwierdzeniu pęknięć muru szczeliny należy wzmocnić stosując np. Sto Rissfuller fein /Sto ispo/ lub podobną specjalną masę trwale elastyczną do rys konstrukcyjnych.
8. Partie ceglane elewacji i zachowane w dobrym stanie tynki, oczyszczone z farb i napraw cementowych należy zagruntować preparatem gruntująco wzmacniającym np. StoPrim Grundex /Sto ispo/ lub podobnym nie hydrofobizującym powierzchni. Preparaty te powinny posiadać silne własności penetrujące, zapewniać wysoką paroprzepuszczalność i wyrównywać chłonność podłoża

9. Prace tynkarskie. Dobór materiału przy pracach tynkarskich jest uzależniony od rodzaju prac – przy pracach uzupełniających braki, zaprawa musi mieć szczególnie wysoką elastyczność i przyczepność do podłoża ze względu na niewielkie powierzchnie obrabiane z ręki. Przy większych powierzchniach, lub wymianach całkowitych starych tynków na nowe, zaprawy muszą posiadać optymalny skurcz i nie mogą być zbyt mocne w stosunku do starego podłoża. Wyprawy tynkarskie z dodatkiem trasy mają znacznie większą porowatość i mniejszy skurcz od tradycyjnych wapienno-cementowych. Proponuje zatem wszelkie prace tynkarskie, uzupełnienia i rekonstrukcje wykonać w tynku wapiennym z dodatkiem trasy /brak skurczu przy wiązaniu, właściwa wytrzymałość mechaniczna, dobra para przepuszczalność i przyczepność do muru/. Aby zapewnić właściwą jakość prac proponuję stosowanie na budowie mieszanek gotowych do użycia po zarobieniu wodą jednej z firm dostępnych na rynku np. Stoispo /TWM Trass-Werksteinmortel, TKM-I Trass-Kalk-Maschinenleichtputz i jako szlichtę ispo Klasik lub ispo 1/, Bayosan, Ceresit czy Schomburg.
10. Tynki cokołu. Po usunięciu starych, odspajających się tynków kamień i cegłę oczyścić, usunąć spoiny i zdezynfekować. Zniszczone, pocruszone cegły wymienić na nowe. Przed przystąpieniem do prac tynkarskich zagruntować preparatem gruntująco wzmacniającym np. StoPrim Grundex /Sto ispo/ lub podobnym nie hydrofobizującym powierzchni. Preparaty te powinny posiadać silne własności penetrujące, zapewniać wysoką para przepuszczalność i wyrównywać chłonność podłoża. Wykonać obrzutkę wyrównującą i tynkować /tynki j.w./ odtwarzając boniowanie.
11. Konserwacja i odtworzenie opasek okiennych i drzwiowych oraz gzymsów. Istniejące opaski i gzymsy należy oczyścić ze starych powłok malarskich, usunąć deformujące i cementowe uzupełnienia oraz słabe, sypiące się fragmenty oryginalnych opasek. Oczyszczone opaski należy wzmocnić poprzez nasycenie impregnatem krzemooorganicznym KSE 100 /Remmers/. Po zakończeniu procesu wytrącania krzemionki /ok. tygodnie/ uzupełnić ubytki, wyprowadzić

i wyostrzyć profile . Wokół okien i drzwi balkonowych skrzydeł, gdzie opaski nie zachowały się, odtworzyć je na podstawie zachowanych . Naprawy i odtwarzanie opasek i gzymsów wykonać w zaprawach wapienno-trasowych Grobzugmertel i Feinzugmertel /Remmers/ metodą ciągniona, lub w zaprawach analogicznych firmy Sto.

- 12.**Prace malarskie. Proponuje się malowanie tynków farbami zapewniającymi wysoka dyfuzyjność, odporność na czynniki atmosferyczne i wygląd nawiązujący do starych wypraw wapiennych. Farby silikonowe dają powierzchnie estetycznie zbliżone do naturalnych powłok malarskich, a ponadto posiadają własności hydrofobowe, co utrudnia wnikanie wody opadowej. Są one bardzo dobrze kryjące i posiadają dużą odporność na niekorzystne działanie czynników atmosferycznych. Zaleca się zatem pomalowanie elewacji oficyny farbami na spoiwie silikonowym firmy Kabe, StoIsop, Remmers lub Schomburg wg dyspozycji kolorystycznych. Malowanie należy wykonać dwukrotnie po zagruntowaniu powierzchni tynków odpowiednim do rodzaju farb gruntem. Malować wg dyspozycji kolorystycznych.
- 13.** Naprawa i wymiana pokrycia dachu i obróbek blacharskich. Wykonać nowe pokrycie dachu – blacha tytanowo-cynkowa. Należy szczególną uwagę zwrócić na właściwe odprowadzenie wody z rur spustowych. Woda odprowadzana z połaci dachowych rynnami i rurami spustowymi powinna być wyprowadzana przed elewacji.
- 14.**Stolarka okien skrzydła wschodniego /okna zamknięte półokrągło/, jako oryginalna i w dobrym stanie kwalifikuje się do zachowania i konserwacji. Należy usunąć warstwy farb, wykonać naprawy metodami stolarskimi wraz z zachowaniem ich konstrukcji, wszystkich charakterystycznych form dekoracji, oryginalnych mechanizmów zamykających i okuć. Elementy oryginalne po oczyszczeniu należy wzmocnić i pokryć impregnatami chroniącymi przed wodą i korozją biologiczną. Pomalować wg. dyspozycji kolorystycznych. Pozostałe okna wymienić na nowe, . Nowa, drewniana stolarka powinna maksymalnie wiernie odtwarzać

stolarkę oryginalną powtarzając wymiary, podziały, grubości profili, ozdobny detal i osadzenie okien w otworach okiennych.

15. Żeliwne wsporniki balkonowe należy oczyścić z łuszczących się farb i produktów korozji metodą piaskowania. Oczyszczoną powierzchnię należy poddać pasywacji alkoholowym roztworem taniny /wygrzanie i ponowne nałożenie warstwy/. Następnie należy nanieść antykorozyjną powłokę miniową i warstwę ochronną ftalową z wyselekcjonowanym kruszywem grafitowym. Kolorystyka warstwy ochronnej wg. dyspozycji kolorystycznych. Zaleca się wymianę balustrad balkonowych wg projektu . Projekt balustrad balkonowych powinien uwzględniać widoczny na starym zdjęciu fragment balustrady.
16. Należy dokonać korekty terenu wokół budynku dworu. Poziom gruntu od strony południowej należy obniżyć i zaprojektować tak aby woda deszczowa spływająca z powierzchni dziedzińca /placu/ przed budynkiem i woda z rur spustowych nie podlewały elewacji i miały możliwość spłynięcia po obu stronach budynku w stronę stawu. Można to rozwiązać projektując w pewnej odległości od elewacji południowej **kamienny rynsztok**, do którego będzie odprowadzana woda z rur spustowych jęzorami i woda spływająca z dziedzińca. Nawierzchnia terenu przy elewacjach powinna zostać tak ukształtowana, żeby teren opadał lekko od ścian w kierunku rynsztoka, a przy elewacji północnej w kierunku stawu. Proponuje się wyłożenie terenu wokół budynku /pas szerokości min. 1,5 m/ kostką granitową na podsypce żwirowej, której nie należy uszczelniać poprzez np. mieszanie z cementem ani ograniczać krawężnikami

mgr Małgorzata Andron

konserwator dzieł sztuki

ERROR: syntaxerror
OFFENDING COMMAND: --nostringval--

STACK:

/Title
( )
/Subject
(D:20101210175508+01'00')
/ModDate
( )
/Keywords
(PDFCreator Version 0.9.5)
/Creator
(D:20101210175508+01'00')
/CreationDate
(User1)
/Author
-mark-